

Олена Ткаченко,

аспірантка НБУВ

ПЕРШІ ЖУРНАЛЬНІ ВИДАННЯ В ЄВРОПІ

Пропонується огляд початкового періоду розвитку видання наукових журналів в Європі. Подано інформацію про перших видавців і редакторів, робиться спроба визначити спільні тенденції діяльності та творчого процесу.

Потреба в журналі як органі поточної інформації про нові книги - надзвичайно важливий і характерний результат зростаючої видавничої діяльності та дедалі інтенсивнішої наукової роботи. Поява журналів свідчить про збільшення нового прошарку читачів: не обов'язково і не тільки фахівців-науковців, а освічених людей, які бажали бути обізнаними з сучасною наукою з найменшими витратами часу і сил.

Характерний зв'язок журналів з науково-дослідними установами, насамперед з академіями. Якщо журнал не був безпосередньо органом академії або іншого наукового об'єднання на момент його зародження, він ставав ним у процесі подальшого існування. У протилежному разі йому загрожувала небезпека швидкого припинення вже через деякий час після заснування (доволі типове явище в XVII-XVIII ст.).

Перші журнальні видання (від французького слова «journal» - щоденник) з'явилися в Західній Європі в 1615 р. у Відні й Франкфурті-на-Майні. Ідея літературного журналу у Франції належала Теофрасту Ренодо (1586-1653) - засновнику першої французької газети, лікарю та філантропу, який публікував у своєму «Bureau d'Adresse» реферати з літературних та наукових тем. Приблизно в 1663 р. привілей на видання літературного журналу одержав Франсуа Мезере, але не встиг ним скористатися. Це через два роки зробив радник паризького парламенту і вчений Дені де Салло (1626-1669), який випустив перший номер «Journal des Savants». Він вважається хронологічно першим серед видань цього типу, який зберіг значення зразка для багатьох журналів Європи (припинився у 1901 р.).

Журнал де Салло мав досить широкий про-

грамний діапазон - від статей з фізики, хімії, математики, повідомлень про найновіші відкриття в усіх галузях науки й техніки до критичного розгляду книг і белетристики.

Приклад де Салло було підхоплено: по всіх країнах Європи народжувались універсальні й спеціалізовані журнали.

Першим юридичним часописом був «Journal du Palais» (1672), медичним - «Nouvelles Découvertes dans toutes les parties de la Médecine» (1679), історико-літературним - «La Clef du Cabinet des Princes de l'Europe» (1704-1706), відомішим як «Journal de Verdun» (видавався до 1794 р.). Пізніше з'явилося кілька фахових видань: із сільського господарства - «Journal Economique» (1751-1772); з біографічної літератури - «Nécrologe des Hommes célèbres de France» (1764-1782); з політичної економії - «Ephémérides du Citoyen» (1765); з виховання - «Journal d'Education» (1768); журнал мод - «Courrier de la Mode» (1768). У 1770 р. побачило світ перше театральне видання - «Journal des Théâtres». З 1754 р. Якоб і Вільгельм Грими, Прево Д'Екзиль та інші видають перший журнал для загального огляду іноземної літератури - «Journal Etranger» (до 1762). Особливістю часу стали «напівперіодичні» видання, наприклад «La Minerve Française» (1818-1820). Питанням історії та археології наприкінці XIX ст. було присвячено такі видання, як «Bibliothèque de l'Ecole des Chartes», «Cabinet Historique», «Revue Historique» (1879).

В Англії першим літературним журналом став «Mercurius Librarius, or a Faithful account of all Books and Pamphlets» (1680), а «History of the Works of the Learned» (1699) присвячувався головним чином рецензіям на книги, першим оглядовим був «Edinburgh Review» (1802), який

проіснував до кінця XIX ст. Зародком періодичних збірників змішаного типу для легкого читання, т. зв. «magazines», був «Gentlemen's Journal» (1690-1694). У ньому нарівні з новинами друкувалися проза та поезія різноманітного змісту. У «Gentleman's Magazine», заснованому 1731 р., вперше певним чином відобразилися риси новітніх англійських «magazines». Нововведенням тут був аналіз газетних та журнальних статей. З 1732 по 1734 р. провідні лондонські видавці випускають журнал саме такого типу - «London Magazine, or Gentleman's Monthly Intelligencer».

В Ірландії з'являється «Dublin University Magazine» (1833), відомий галереєю літературних портретів. «United Service Journal» (1823) являв собою орган друку військового та морського відомств.

Першим літературним журналом у Німеччині можна вважати «Erbauliche Monatsunterredungen» (видавець - поет Іоанн Ріст), а першим науковим щорічником - «Miscellanea curiosa medico-physica» (1670-1704). Проф. Отто Менкен у 1682 р. випустив перший номер (латиною) «Acta Eruditorum Lipsiensium», «Acta» (видавали до 1745 р.), їх 117 томів є дуже цінними для історії науки того часу.

Майже кожна група фахівців у кінці XVIII - на початку XIX ст. мала своє друковане видання. Першим історичним журналом був «Electa juris Publici» (1709), філологічним - «Neue Aescha Philologica» (1715-1723), філософським - «Acta Philosophorum» (1715-1727), медичним - «Der patriotische Medicus» (1725), музичним - «Der musikalische Patriot» (1725), педагогічним - «Die Matrone» (1728). Своєрідне та основне місце в історії німецьких журналів займають «Horen» та «Allgemeine Literaturzeitung», які видавав Шіллер протягом 1794 - 1795 рр. Першим спеціалізованим журналом мод став «Vazar» (1855), першим науково-популярним - «Natur» (1852). Ніде більше не було такої кількості спеціалізованих періодичних видань, як у Німеччині: кожна фахова галузь мала свої щорічні звіти: «Jahresberichte», «Annalen», «Archiv», «Jahrbücher», «Zeitschriften».

Спочатку не відзначалася інтенсивністю журнальна справа у Сполучених Штатах Америки. Не було чіткої межі між газетами й журналами. Відрізнялися вони лише форматом, брошуруванням, обкладинкою та обсягом, а головне - тим, що, на відміну від газет, журнали розповсюджувалися по всій країні.

Перші американські журнали наповнювалися читабельним матеріалом, почерпнутим із книг та газет. Веніамін Франклін 1741 р. у Філадельфії видав журнал змішаного типу під назвою «General Magazine». В тому ж році став випускатися «American Magazine». Чарльстонський «Monthly

Register» (1805) - перший журнал на півдні США. «Graham's Magazine» протягом кількох років був провідним друкованим органом у країні, тираж його сягав 35 тис. прим. Першим журналом на заході США був «Illinois Monthly Magazine» (1830-1832), за ним з'явився «Western Monthly Magazine». Протягом багатьох років американці передруковували провідні англійські журнали або складали свої видання винятково з передруків. У 1817 р. в Америці видавали лише один науковий журнал - «Journal of Minerology». У 1818 р. проф. Сіліман заснував журнал, відомий під його прізвиськом, який пізніше набув широкої популярності під назвою «American Journal of Science».

Кардинал Франческо Наззарі (Італія) в 1668 р. почав видавати «Giornale de'Letterati» за взірцем «Journal des Savants». У XVIII ст. найвідоміші журнали друкувалися у Венеції та Пізі. З великої кількості журналів XIX ст. провідними можна вважати «Il Filangieri» (1876), «La Natura» (1884), «Giornale degli Eruditi» (1883), «Ji Politecnico» (1853).

Перший журнал в Іспанії - «Diario de los Literatos» (1737-1742) був критичного змісту (виходив коштом короля Філіппа V). З інших видань найоригінальніші: «El Belianis Literario» (1765), сатиричного характеру; «Seminario Erudito» (1778-1791) являв собою підбірку документів. Після смерті короля Іспанії Фердинанда VII в 1833 р. періодичний друк відродився. У 1836 р. було вже 16 літературно-наукових журналів. Першими ілюстрованими журналами стали «Seminario pintoresco Espanol» (1836-1857) та «El Panorama». Найвідоміші в XIX ст. - «Revista de Espana», «Revista Contemporanea», «Revista Europea», «Revista de Archivos».

Ф.Палацький (Чехія) заснує «Časopis Českeho Museum» (1827), «Jiva» (1853), присвячені історії краю. Серед загальнолітературних журналів виділяється «Osveta».

В Угорщині існували «Ungrisches Magazin», науковий журнал «Magyar Muzeum», популярний - «Budapesti Szemle».

До революції 1830 р. в Польщі видавали «Pamietnik Warszawski» (1753), «Dziennik Literacki» (1753), «Bibliotheka Warszawska» (1753, Варшава) та «Przegląd Polski» (1761, Краків). Познань видає «Warta», «Guiazda», «Przyjacieł ludu», «Dzwonek». Для історії мав значення «Kwartalnik historyczny» (Краків).

Типовим представником сатирично-моралістичної журналістики і справжньою вершиною польських журналістів XVIII ст. був тижневик «Monitor». Його у 1763 р. заснував і видав перші п'ять номерів нащадок давньої й могутньої польської магнатської династії, впливовий політик, котрий домагався ряду прогресивних перетво-

рени у країні, - князь Адам Чарторийський. Найвідоміший із щомісячних журналів ХІХ ст. «Athenaeum».

Найцікавіший сербський журнал - «Вила Новаковича». В 1847-1886 рр. наукове товариство у Белграді видавало часопис «Гласник».

Болгарською мовою перший журнал «Любословие» (за ред. Фотинова) з'явився в 1842 р.

Періодичний друк значно прогресував. Від ізольованих поодиноких органів він зріс до тисяч видань, що стали невід'ємною частиною сучасної культури. Навколо періодичних органів концентрувалися політичні, літературні та наукові сили. Зростала кількість назв та тиражу журналів. Дедалі посилювався вплив преси на громадське життя.

Коротко

Видавництво «Український письменник» випустило з друку довгоочікувану книгу Ліни Костенко "Берестечко" (тираж 10 тис. прим.).

* * *

Виповнилося 100 років з дня народження українського письменника Бориса Антоценка-Давидовича (1899-1984). Видавництво «Смолоскип» та Музей українського самвидаву організували з цієї нагоди вечір та презентацію книжки спогадів українського патріота «На шляхах і роздоріжжях», яка тільки-но побачила світ (упорядник, автор передмови та коментарів Борис Тимошенко).

Відділ зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського підготував до цієї дати цікаву, змістовну книжкову виставку. Представлено рідкісні та невідомі в Україні видання творів письменника. Експозиція також розкриває сторінки трагічного життя Б.Антоценка-Давидовича.

* * *

У творчому доробку Сергія Павленка, редактора всеукраїнського історико-краєзнавчого журналу «Сіверянський літопис», постійного кореспондента республіканської газети «Голос України», з'явилася ґрунтовна дослідницька праця «Міф про Мазепу», якою продовжуються найкращі традиції української історіографії. Наукові аналітичні матеріали С.Павленка, що висвітлюють період Гетьманщини, друкувалися в Аргентині, Великій Британії, Канаді.

* * *

Вийшов друком вітчизняний підручник «Архівознавство», чим розпочинається видання національних посібників для підготовки спеціалістів з архівної справи. У роботі над підручником взяли участь і фахівці НБУВ.

* * *

На високому поліграфічному та художньо-технічному рівні видавництвом «Дніпро» випущено п'ятитомне видання вибраних творів Євгена Гуцала (редактор-упорядник чотирьох томів М.Москаленко, редактор п'ятого - дружина Є.Гуцала Леся Воронина, художнє оформлення І.Гаврилюка).

* * *

Одна з найкращих праць останніх років видавництва «Мистецтво» - «Петро Могила й питання єдності церков». Автор видання - голова Наукового товариства імені Тараса Шевченка в Європі, редактор Енциклопедії українознавства та співредактор Енциклопедії сучасної України Аркадій Жуковський.